

Ismerik-e Gyarmathy Líviát?

1969-ben, a korábbi évekhez viszonyítva igen sok új filmrendező jelentkezett. A bemutatkozó rendezők közé tartozott Gyarmathy Lívia is. „Ismeri a szandi-mandit?” — ez volt első játékfilmje, mellyel máris bebizonyította, hogy jelen van a magyar filmművészetben.

A kritikák majdnem egybehangozóan jónak értékelték alkotását. A dicséret egy pályakezdő művésznek kiváltképp örömet okoz.

— Igen, nagyon örültem a kritikáknak. Ez azonban nem azt jelenti, hogy én most „nézegetem a babéraitam” —, sem azt, hogy a kedvező hangú kritikák elfojtották volna bennem azokat a filmmel kapcsolatos problémákat, amiket különösen most, utólag erősen érzek.

— *Milyen problémákra gondol?*

— Először is a film szerkesztésére. Egy olyan szerkesztésmódot próbáltam ki, amelynek Magyarországon nem igen voltak hagyományai. Egy epizodikus, mozaik-szerkezetet. Nos, ez az epizodikus szerkesztésmód — utólag sok anekdota lemérhettem — gondot okozott a nézőnek, mivel úgy érezte, a film tematikailag nem teljesen követhető. Azaz, bizonyos cselekményszálak megszakadnak, aztán 20—25 perc múlva folytatódnak. Ez a nézőt elviszi más irányba. Már mást vár, aztán újra bekapcsolódik a korábbi szál... Én is úgy éreztem, helyénvalóak ezek a kifogások. A következő munkámban szeretnék egy szerkezetileg sokkal tisztább és egységesebb filmet készíteni.

— *A jobb megértést feltétlenül elősegíti, ha a cselekmény folytonosságát a nézők közvetlenül, egyhuzamban látják. De azért nem hiszem, hogy az epizodikus szerkesztésmódnak nincs létjogosultsága, hogy ezzel teljesen szakítania kell.*

— Feltétlenül van az epizodikus szerkesztésmódnak létjogosultsága, csak egy kicsit másképp kell csinálni, mint ahogy én csináltam... Szeretnék még egy problémát elmondani a filmmel kapcsolatban. Bár a kritika ezt seholsem kifogásolta, de nekem feltétlenül gondot okozott. Arról van szó, hogy a fil-

mem — úgy érzem — nehezkesebb volt, mint amilyennek kellett volna lennie. És ez bizonyos mértékig tudatos is volt.

— *Kicsit furcsán hangzik, hogy tudatosan akart nehezkés filmet készíteni...*

— Mindjárt megmagyarázom. A játékfilmemet megelőző dokumentumfilmemet rendkívül lezser módon készítettem el. A *Szandi-mandinál* — mivel itt meglehetősen stilizált világot ábrázoltam — úgy éreztem, ehhez a stilizált világhoz egy sokkal nyugodtabb, nehezkesebb képi-világ, szituáció-világ tartozik. Így is építettem föl. Ezért volt tudatos. Most azonban, így utólag visszagondolva, — azt hiszem, mégis a mozgékonyabb feldolgozási mód lett volna a helyesebb. Emellett kell majd a továbbiakban döntenem.

— *Ha már említette a dokumentumfilmjét... Köztudomású, hogy két — hozzáteszem, sikeres — dokumentumfilmet rendezett a játékfilmje előtt. A dokumentumfilmes rendezői tapasztalat előnyére vagy hátrányára volt a játékfilm-rendezésben? És Ön szerint mennyiben segíti elő, könnyíti-e egyáltalán a nagyjátékfilm rendezését a dokumentumfilmes rendezői tapasztalat?*

— A dokumentumfilmet nagyon hasznos munkának tartom a játékfilmrendező számára. Amit a szakmából megtanultam, azt legnagyobb részt a dokumentumfilmből tanultam meg. Sőt, úgy érzem: dokumentumfilmes tapasztalat nélkül nem lehet és nem lenne szabad játékfilmhez hozzákezdeni. Az élő valóság ezernyi kérdése, amelyekkel az ember a dokumentumfilm-készítés során és kapcsán találkozik — igen sok esetben átértékeli azokat az elképzeléseket, amelyeket a rendező magában felállított. A valóság sohasem játszik rosszul! A valóság mindig jól játszik, csak a szituációk felépítésének a mikéntje, a megszerkesztés nehéz. A dokumentumfilm-készítés nagy őszinteségre, és a valóság tisztelőre neveli az embert. Mi a Főiskolán (melyet 1961-ben kezdtünk el) lényegében dokumentumfilm-studiot végeztünk.

Tanárom, Herskó János, nem is engedett bennünket addig kiséretfilmet készíteni, amíg néhány dokumentumfilmet el nem készítettünk. A teljesen kezdő rendezőnek — de talán később is — pusztán egy fikció végigvitele nagyon nehéz vállalkozás és kellő tapasztalat hiányában többnyire őszintétlen, hiteltelen eredményt hoz létre. Ismétlem: én a magam részéről nagyon sokat tanultam a dokumentumfilmből. Még a Szandi-mandi alapja is lényegében dokumentumanyag volt. A filmnek majdnem minden figurájának volt élő modellje.

— *Vannak olyan nézetek is (és ez tulajdonképpen a kérdés másik oldala), melyek azt vallják, hogy az a rendező, aki dokumentumfilmeket készít, nem tanulja meg a színészek mozgatóját, a beállításokat, nem tudja eléggé irányítani a stábot; mivel megszokta, hogy csak adott helyzeteket rögzítsen.*

— *Ezzel nem értek egyet. A legtöbbet végül is az élő valóságból lehet tanulni. Az emberek reagálásai az életben sokkal izgalmasabbak, mélyebbek, őszintébbek, mint egy bármilyen tökéletes színészi beállítás. Aki dokumentumfilmet készített, abban rögződött, hogy egy adott szituációban egy ember, akit látott, megfigyelt, — hogyan viselkedett, hogyan tartotta a kezét, hogyan fordult meg és hasonlók. Az emberi létnek millió apró kis mozzanata halmozódik így fel. A színészek beállítása pedig nem nehezebb, hanem könnyebb lesz az ilyen tapasztalatok után.*

— *Az utóbbi évtizedekben filmrendezői problémaként világszerte újra és újra felmerül a színész- vagy amatőr-foglalkoztatás kérdése. Erről mi a véleménye?*

— *A hivatásos színészt és az amatőr szereplőket élesen ketté kell választani. Nekem az a véleményem — és most már tapasztalatom is —, hogy bizonyos epizód-figurák megtestesítésére az amatőrök sok esetben alkalmasabbak, mint a hivatásos színészek — a maguk excentrikusságával, modorosságával, szeszélyességével együtt. De ugyanakkor, és ezt aláhúzva hangsúlyozom: az amatőr szereplők nem képesek színészi feladatok megoldására.*

— *Hadd vessem közbe: igen-igen kevés kivételtől — például fölfedezett tehetségektől eltekintve.*

— *Ez igaz, de ilyen fölfedezés nagyon ritkán adódik. Az amatőr szereplők általában nem képesek például egy lélektani folyamat váltásainak hiteles ábrázolására. Erre megfelelő színészt kell találni. Az amatőr akkor jó, ha önmagát adja, a saját egyéniségét a filmbeli figurában — a filmnek egy bizonyos epizódjában, egy bizonyos szituációjában. Egyes epizódokban azonban jobbak lehetnek, mint a hivatásos színészek.*

— *Az amatőr szereplők foglalkoztatásához kapcsolódik a színészi beszéd problémája is. Sajnos gyakran két végletet hallhatunk. (Persze ez nem csak a filmekre vonatkozik.) Színészeink egyfelől túlságosan teatrálisak és különféle hangyi modorosságokban pózolnak; másfelől — alig érthetően beszélnek: motyognak.*

— *A színészek beszéde kétségtelenül nagy probléma. A magam részéről a túl-artikulált, teatrális szövegmondástól egyenesen irtózom. Számondra a filmbeli ideális beszéd azonos az élőbeszéddel. Az engem nem zavar, ha nem teljesen kerek mondatokat hallok, ha érzelmileg odaillő, hangsúlyban átélt a szövegmondás egésze. A túlságos beszédtechnikai precizításban mindig valamilyen művit érzek. Ami pedig a motyogást illeti, — ennek kizárólag akkor van létjogosultsága, funkciója, ha valaki ezzel jellemez egy figurát; tehát a figura egyéniségjege a motyogás.*

— *A Szandi-mandi furcsa vígjáték volt — ironikus és groteszk elemek keveredtek el a „komoly” humorban; ami elgondolkasztotta, töprengésre késztette a nézőt. Szándékában állt-e a sajátos szemléletmódot folytatni?*

— *A szemléletmódot feltétlenül szeretném megőrizni. Böszörményi Gézával (a férjem) írtunk egy forgatókönyvet, Madárkák címmel. Ez lényegében a mai munkásfiatalok erkölcsi és etikai problémáival foglalkozik. A film szeretne a meggyökeresedett tabuk ellen protestálni. Ha minden jól megy, hónapokon belül elkezdjük a forgatást.*

ÉÖRY ÉVA